

Хаосмос 2

(прва рекапитулација)

16:09

SMS od mene Basu:
Šalji roman!

16:11

SMS od Basa meni:
Čim stignem. Prošetao malo okolo da nabijem 6000 ko-
raka.

16:42

SMS od Basa meni:
Poslao

17:03

SMS od mene Basu:
Počinjem čitanje

*

У Хаосмосу Басара (књизи с поднасловом Размишљања уз једну књижевност, из 2020. године) већ сам на почетку напоменуо да се штива мешају, текстови препли-

ћу и заплићу, належу један на други и један од другог отискују, а да ипак нису 'отисци', већ понављања, никад иста, увек различита. И све што је речено, биће и сада и опет речено, а све што ће бити речено, већ је речено. Књижевност, записао сам тада, нарочито приповедна, али и она у стиховима, у драмама, или у есејима, управо долази из слободе да се све каже: и оно што је већ казано, а посебно оно што још није, и из принуде – та је принуда тако рећи сам закон књижевног говора – да се увек каже више ил другачије него што је речено, и рекне мање или различитије него што је говорено. Све то тада записах, а сада се кајем и радо бих повукао – али *quod scribi, scribi*, каже непроменљива пословица – да није и то црно на бело, а ја већ бео од црнила, како ће се на крају видети, односно прочитати.

Тако Хаосмос Басара (стр. 14). Тада је последњи објављени роман, тек изашао из штампе, био *Контраендорфин*. Овај сада, који ће тек изаћи из штампе за коју седмицу, носи наслов *Рекапитулација* (поднаслов му је *Неми филм*). „Рекапитулација” је понављање, а ова латинска сложеница је спој од *re-* (поново, опет) и *capitulum* (оно главно, основна ствар, а иста реч означава како „заглавље” тако и „поглавље”). Додатно значење рекапитулације, уз понављање главног, упућује и на *сећање*, као кад се неко присећа, како би ојачао упамћено, нечега што хоће да научи. Да научи себе или друге? Шта је роман *Рекапитулација* у овом значењу? А шта је, пак, у оном, првом, као „повнављање главног”?

Ако бих ја хтео, из ма ког разлога, да „рекапитулирам”, да подсетим на оно „главно” из књиге о Басари приповедачу, не би то био, за почетак, толико хаосмос, спој хаоса и космоса, нереда и реда, и њихова преплитања која сам покушавао, не знам колико и успео, да размрсим у тој расправи, колико мени важан појам *илузије*. Илузија, да подсетим, долази од *illusio*, а ова као *illudere* од *ad ludere*,

што значи од онога „уз играње”. И сама реч је игра, игра значења, а највише игра значења оног што се узима као истина и оног што се сматра за привид. Илузија, као темељни, или главни, поступак уметности – не само књижевне, вербалне, већ сваке, али нарочито вербалне, књижевне – јавља се тамо где не можемо више одвојити истину од привида. Што је управо случај са мном у овом часу, а како ће се видети, односно прочитати, и *во вјеке вјеков*. Односно, другачије речено, опет кроз игру речи којом се каже или понавља оно основно, јавља се свуда где се истина појављује кроз или преко привида, то јест где привид, ако је добро изведен, у себи скрива и нашим другим, унутрашњим очима открива истину.

То је парадокс. Али парадокс – та грчка реч која упућује на оно што је „уз менење”, „уз веровање”, „уз обичај” (израз $\delta\acute{o}\xi\alpha$ је богат свим тим и другим нијансама) – само је друга страна, наличје илузије, јер је и сама врста *игре*. Строго логички, парадокс настаје кад се умањује, минимизује дословно значење, тзв. денотација, а повећава, максимизује преносно значење, конотација. Она је игра минимума и максимума семантике, дословног и преносног, утолико реторичка игра или обрт, и суштинска је такође за вербалну уметност, за књижевност. И све док се овако говори – а морам још овако говорити, док ми не умине дар говора – још се не увиђа до краја шта се збива у парадоксу, том наличју илузије (мада је илузија на свој начин наличје парадокса, кад се окрене однос говора и ствари). Минимизовање је и врста брисања значења, потирања дословности, ћутања семантике тамо где она стоји уместо ствари – ствари тада ћуте, јер је денотација увек илузија упућивања на саме ствари – а максимизација је истицање речи дотле да семантиком преноса значење буја до хоризонта смисла – речи тада једино говоре, тако да у њима ћуте ствари којима речи обезбеђују да и даље постоје. Делује компликовано, и свакако јесте ако

се посматра изнутра. Нарочито у овом часу, кад је све изнутра, како ће се још видети, то јест прочитати. Али на тој „компликацији” (а тај израз долази од „превијања”, „преклапања”, *com-plicare* је дословно „са-вијање”) почива тако „обичан” ефекат какав је наводни реализам, не само у уметности, већ и у свакодневици, кад узимамо, здраво за готово, да речи које слушамо и које говоримо напосто заступају „стварност”.

Басара је свестан тога. Он није реалиста као писац, већ је „реалиста” онда кад му то треба, у игри књижевног израза, кроз илузије и парадоксе књижевности. Тамо где је *реалиста*, где га заводи актуалност тренутка, његова пажња, машта и концентрација опадају. Као у другим великим књижевним делима (код Толстоја у *Ани Карениној*: „Све срећне породице личе једна на другу, свака несрећна породица несрећна је на свој начин”; код Достојевског у *Записима из подземља*: „Ја сам болестан човек... Зао”; или у *Моби Дику* Мелвиловом: „Зовите ме Ишмаел”; или код Пруста на почетку *Трагања за изгубљеним временом*: „Дуго времена, некад, легао сам рано”, и прочитај), тако и Басара има снажан почетак, који је и зрно, утолико срж, и плод, целина и хоризонт романа. Овде је то: *Da rekapituluram. Па нови пасус: Dovezen u kesi za đubre u cik zore 18. decembra 2017, kolima hitne pomoći pred prijemno odeljenje Klinike za vaskularnu hirurgiju Dedinje, prosut po pripeću na nosila, potom presut u bolnički krevet u sobi br. 2, u neko doba dođoh sebi i osetih se trostruko loše.*

Рекапитулација започиње рекапитулацијом, дословно, а онда преносно. Оно „главно” је већ ту: приповедач, то ја које нам говори и прича причу, и то не једну, бачен на руб живота, на ивицу која дели живот од смрти. С тог руба ће посматрати свет и историју. С те ивице света ће нам говорити, на ивицама свог говора. Оног говора у којем све више нећемо умети да оделимо истину од привида, дословно од преносног, речи од ствари (а све то и

обратно). A *dovezen u kesi za đubre, prosut, potom presut* биће скоковит ток сваког од главних ликова, обрт и скок у обрту сваке приче у основној причи (роман је, подсети-мо, по дефиницији наративни склоп где се главна прича развија кроз више других прича). „Рекапитулира“ се главно: живот у смрти, смрт у животу, кроз живот, током и онкрај живота; живот пред смрт и пред смрћу (то није једнако), с ове и с оне стране смрти, на рубу смрти, на рубу живота. Рекапитулација се зато бави оним основним, долази из основног и враћа у основно (јер су „оно основно“ зацело живот и смрт у својим не тако простим односима како обична биологија представља).

То је и средиште и руб, основа и ивица. Заправо, на свој начин *Рекапитулација* почиње и пре наведеног почетка. Она наводи, пре прве реченице првог поглавља, оног *Da rekapituliram*, као епиграф или мото стих Јејтсов из гласовите песме *Други долазак*: „Соко више не чује соколара“. Иза тог стиха стоји само „итд“. И ово „итд“ скрива (односно за сваког ко зна Јејтсову песму открива) чувене редове који окружују наведени о соколу и соколару: „Кружећ и кружећ у све ширем луку / Соко више не чује соколара. / Све се разлива; средиште попушта. / Пуко безвлашће преплављује свет, / Куља крвомутна плима, на све стране / Обред невиности дави се у њој; / Најбољи ни у шта не верују, док се / Најгори надимају од жестине“ (превод М. Данојлића; у оригиналу Јејтсова строфа гласи: *Turning and turning in the widening gyre / The falcon cannot hear the falconer; / Things fall apart; the centre cannot hold; / Mere anarchy is loosed upon the world, / The blood-dimmed tide is loosed, and everywhere / The ceremony of innocence is drowned; / The best lack all convictions, while the worst / Are full of passionate intensity.*)

Песма *Други долазак* (*The Second Coming*) написана је 1919. године, одмах после страхотног Великог рата, названог и Први светски. А сам „други долазак“ је други до-

лазак Христов, најављен и описан у *Књизи откривења* св. Јована, књизи *Апокалипсе*. То је последњи, коначан долазак, крај света, крај оваквог света живота, за многе коначна и вечна смрт, за изабране, спасене, почетак новог, вечног живота. Завршна књига *Новог завета*, и читаве *Библије*, књига о „пошљетку”, *Откривење* св. Јована (онога са острва Патмос, „Патама” у Вуковом преводу) делује застрашујуће својим сликама, симболиком, алегоријама. То је теолошки донекле ублажено идејом тзв. апокатастазе, што упућује на рестаурацију изворног и савршеног стања света пре Пада, пре Греха, кад ће се све што је Он створио помирити у Њему и са Њим, *restitutio in pristinum statum*, повратак у првобитни поредак, кад више и надаље неће бити ни греха, па последично ни смрти, и кад ће Све опет бити Једно. Теологија, успут речено, није око овога увек и до краја сасвим сагласна, јер апокатастаза има више нијанси и значења. А све су главне.

Како било, „други долазак” је и ишчекивање и ужас пред наступајућим. Као и смрт у хришћанском кључу што је крај и почетак, утолико је она и живот. Живот-смрт или смрт-живот остаје „оно главно”, па је апокатастаза као „реституција” у исти мах и „рекапитулација”. „Други долазак” Јејтсов каже одмах на почетку следеће, друге строфе: „Бесумње, на помолу је неко откривење. / Бесумње, на помолу је Други долазак.” А како „ствари се распадају, центар не може да држи” (*things fall apart, the centre cannon hold*), рекапитулација је и анархија, хаос, и најава новог реда, космос који тек долази. Хаос који се враћа.